

Što je feminizam danas u hrvatskom društvu?

Rupnik, Iva

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:964214>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-23**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Iva Rupnik

ŠTO JE FEMINIZAM DANAS U HRVATSKOM DRUŠTVU?

Završni rad

Zagreb, 2023.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Iva Rupnik

ŠTO JE FEMINIZAM DANAS U HRVATSKOM DRUŠTVU?

Završni rad

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Antonija Petričušić

Zagreb, 2023.

Sadržaj

Sažetak.....	1
Abstract	1
Izjava o izvornosti.....	2
1. Uvod.....	3
2. Razvoj feminističke ideje i ideologije	6
2.1. Kako je tekla borba za političku, društvenu, socijalnu i ekonomska ravnopravnost žena i muškaraca?.....	6
2.1.1 Prvi val feminizma	6
2.1.2. Drugi val feminizma.....	7
2.1.3 Treći val feminizma.....	8
2.1.4. Četvrti val feminizma	9
2.2. Povijesni pregled feminističke ideje u hrvatskom društvu	10
2.3. Status žena u Hrvatskoj danas	12
3. Rezultati provedenog istraživanja s aktualnim hrvatskim feministkinjama	14
4. Zaključak	18
5. Literatura	20

Što je feminizam danas u hrvatskom društvu?

Sažetak

U ovom radu predstavljam razvoj feminizma kao društvenog pokreta za ostvarivanje prava žena te za izjednačavanje prava žena s pravima muškaraca. Feministički je pokret svoje zahtjeve zagovarao i zahtijevao kroz četiri vala. Po završetku Drugog svjetskog rata, feministički pokret u većini Europskih zemalja, i na zapadu i na istoku, doživljava uspon nakon što su žene izborile pravo glasa. U ovom radu obrađujem i kako se razvijao feministički pokret u Hrvatskoj te koja područja zagovaranja aktualne hrvatske feminističke aktivistice prepoznaju kao centralna. Temeljem provedenih polustrukturiranih intervjua s tri suvremene feministkinje zaključujem da feministički pokret u Hrvatskoj kontinuirano širi svoje djelovanje, pa tako iz današnjeg ugla možemo promatrati njegov utjecaj na rekonfiguriranje položaja moći muškaraca u obitelji i društvu. On se bavi i zaštitom žena od rodno uvjetovanog nasilja, npr. putem inicijative *#spasime*, očuvanjem reproduktivnih prava žena, sve do suzbijanja seksualnog uznemiravanja u odgojno obrazovnim ustanovama kroz djelovanje pokreta *#nisamtražila*.

Ključne riječi: feministički društveni pokret; borba za rodnu jednakost; dokidanje patrijarhata; nove hrvatske feministice

What is feminism in a contemporary Croatian society?

Abstract

In this paper, I present the development of feminism as a social movement for the realization of women's rights and for the equalization of women's rights with men's rights. The feminist movement advocated and demanded its demands through four waves. After the end of the Second World War, the feminist movement in most European countries, both in the West and in the East, experienced a rise after women won the right to vote. In this paper, I also discuss how the feminist movement in Croatia developed and which areas of advocacy are recognized as central by current Croatian feminist activists. On the basis of semi-structured interviews with three contemporary feminists, I conclude that the feminist movement in Croatia is continuously expanding its activities, so from today's point of view we can observe its influence on the reconfiguration of the power position of men in the family and society and the protection of women from gender-based violence; for example through the initiative *#spasime*; for the preservation of women's reproductive rights, up to the suppression of sexual harassment in educational institutions through the activities of the *#nisamtražila* movement.

Keywords: feminist social movement; fight for gender equality; gender roles; dismantling patriarchy, new Croatian feminists

Izjava o izvornosti

Ja, **Iva Rupnik**, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica završnog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ime i prezime: Iva Rupnik

Datum: 10. rujna 2023.

1. Uvod

Stoljećima unatrag, pod tradicionalnim patrijarhatom, ženina uloga bila je rađanje djece i briga za obitelj. Izostavljena iz javne sfere života te podređena u društvenom i političkom segmentu, “robovala“ je, bila diskriminirana i nejednaka u pravima. Shodno mogućnostima dostizanja društvenog priznanja isključivo u privatnoj sferi, ženina jedina perspektiva i ambicija mogla je biti udaja ili odlazak u samostan. Prema takvoj tradicionalnoj ideji žena pripada unutarnjemu svijetu obitelji, a muškarac kao *pater familias* vanjskomu svijetu u kojem osigurava sredstva za uzdržavanje obitelji i ispunjava druge socijalne i političke uloge (Mihaljević, 2016). Stoljećima diskriminirana i stavljena u „sjenu“ muškarca, žena biva podređena te promatrana kroz prizmu objekta koji ne može obnašati nikakve važne dužnosti te se taj pogled zadržava u društvu sve do 18. stoljeća kada žene prvi put unutar borbe za radna mjesta ustaju za svoja prava i upravo na taj način dolazi do začetka feminizma. Prvi pokreti žena u ostvarivanju svojih prava te sami začeci današnjeg pojma feminizma kao pokreta u borbi za ostvarivanje i osnaživanje prava žena javljaju se u Velikoj Britaniji i SAD-u te se šire u ostale zemlje svijeta.

Spoznaju i diskurzivno polje feminizmu je u prvome valu pružila Mary Wollstonecraft objavom djela *Obrana ženskih prava* (1792) i dobila status začetnice modernoga feminizma (Mihaljević, 2016). Isto tako autorica navodi kako su žene potaknute djelovanjem Mary Wollstonecraft, a u Engleskoj pod vodstvom Emmeline Pahnkrust, osnovale pokret za pravo glasa te su se pripadnice pokreta nazivale sufražetkinjama. Sufražetkinje su svoje podržavateljice i saveznice pronašle u temama udruženima u različite radničke i socijalne unije koje su zahtijevale bolje uvjete rada, jednake mogućnosti na poslu, pravo na obrazovanje, jednaku plaću za jednak rad, osmosatno radno vrijeme te građanska i politička prava (Leburić i sur., 2009). Odjek prvog vala rezultirao je sa sve većim zapošljavanjem žena u tvornicama zbog nedostatka muške radne snage, što je bila posljedica ratnih zbivanja (Mihaljević, 2016).

Nadalje, važnu ulogu u pokretanju drugog vala feminizma odigrala je Simone de Beauvoir, objavivši svoju knjigu *Drugi spol* (1949). Bio je to uvod u drugi val feminizma, koji je bio posebno izražen sedamdesetih godina prošlog stoljeća, a koji je postavio pitanje odnosa spola i roda te patrijarhata kao političke kategorije (Leburić i sur. 2009). Isto tako, Beauvoir 1949. navodi da je sudbina koju društvo tradicionalno nudi ženi – brak, te ju se definira obzirom na isti, bilo da su vjenčane, vjenčane, da se na njega pripremaju ili pate što u njemu nisu. Ta je knjiga čak 1956. godine dospjela i na vatikanski popis zabranjenih knjiga, čime je stekla i jaki

simbolički status jer je to ujedno i posljednja knjiga uopće uvrštena na taj popis (Čakardić, 2022).

Treći val feminizma nastaje osamdesetih i devedesetih godina dvadesetoga stoljeća kao reakcija na ono što su feministkinje osamdesetih godina smatrale nedostatkom drugoga vala (Mihaljević, 2016), a riječ je prije svega o esencijalističkome pristupu ženi s kojom su se mogle identificirati većinom bjelkinje, heteroseksualne obrazovane žene pripadnice srednje klase. Konačno, četvrti val feminizma se pojavio prije desetak godina na društvenim mrežama kao što su Facebook, Twitter, Instagram, Vimeo, YouTube, Tumblr itd., koji istovremeno predstavljaju poticaj, uzrok i medij širenja novog vala (Ograjšek Gorenjak, 2022). Iako su prva tri vala feminizma u konačnici rezultirala ostvarenjem željenih prava tadašnjih feministkinja, četvrti val feminizma još uvijek je u svom trajanju jer su se razvitkom i napretkom društva promijenile i potrebe te prava koja im pripadaju.

Kako su svom radu navode Leburić i sur. (2009), razvoj ženskih prava u Hrvatskoj ne razlikuje se previše od borbe za priznavanje ženskih prava u Americi i Europi. Tako su u Splitu žene već 1918. osnovale prvu organizaciju za promicanje prava žena – Žensku narodnu zadrugu na čelu sa Majom Čulić. Tijekom 20. stoljeća rasprave polako skreću na položaj zaposlene žene, zakonske regulacije, a demokratski val koji je zapljusnuo zemlje nakon Prvog svjetskog rata aktualizirao je pitanje ženskog prava glasa (Ograjšek Gorenjak, 2022). Također, između dvaju svjetskih ratova postojao je građanski i radnički pokret za prava žena, kojem je bilo zajedničko zahtijevanje prava glasa za žene i priznavanje drugih građanskih i političkih prava te su pravo glasa žene u Hrvatskoj konačno dobile po završetku Drugog svjetskog rata. Prve feminističke, nevladine inicijative javljaju se u Hrvatskoj kasnih sedamdesetih, što je omogućilo da Hrvatska, iz perspektive civilnog društva, u proces demokratizacije uđe s definiranom rodnom perspektivom (Kesić, 2007). Shodno tome, kako autor nadalje navodi, u Zagrebu je 1978. osnovana sekcija Žena i društvo u okviru Sociološkog društva Hrvatske koja je bila prva feministička grupa na području Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (Šinko, 2018).

Tokom 90-tih, u vrijeme rata i tranzicije, ženske udruge u Hrvatskoj odigrale su važnu ulogu u razvoju civilnog društva (Kesić, 2007). Pravnom sukcesijom (1991) Hrvatska je postala stranka Konvencije o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena, a vlada je prvi put podnijela izvještaj o stanju ženskih prava (1994) UN-ovoj Komisiji za status žena (Leburić i sur., 2009). Iako poticaji za promišljanje o feminističkim idejama nesumnjivo dolaze izvana te možemo pratiti slične trendove hrvatskog i globalnog feminizma u svakom valu, one se realiziraju i

prilagođavaju domaćim političkim i društvenim prilikama i potrebama te se ostvaruju u sprezi ili suprotnosti prema nacionalnim pokretima, društvenom uređenju, ratu, tranziciji ili europskim integracijama (Ograjšek Gorenjak, 2022).

Cilj ovog istraživanja je sagledati kako se razvijala ideja feminizma na području današnje Republike Hrvatske te utvrditi koji su izazovi s kojima se feminizam današnjice susreće i koje su to zagovaračke teme te aktivnosti trenutno djelujućih feminističkih organizacija, aktivistkinja i aktivista, kroz intervjue provedene sa aktualnim hrvatskim aktivistkinjama i zagovarateljicama ženskih prava.

Za provedbu ovog istraživanja korištena je metoda polustrukturiranog intervjua koja je za cilj imala ispitati stavove i mišljenja danas aktualnih hrvatskih aktivistkinja o začecima ideje feminizma u Hrvatskoj kroz povijest, možebitnim bojkoterima ovog pravca, gorućim problemima današnjice te ukazivanju na iste. Također, ispitani su stavovi o udrugama i organizacijama koje se danas bave problematikom prava žena te njihove ravnopravnosti u društvu. Sudionice su izabrane temeljem svog rada u ovom području, a istaknute su putem medija kao suvremene Hrvatske feministkinje. Tri sudionice koje su pristale sudjelovati u ovom istraživanju, odgovarale su na sljedeća pitanja:

1. Kako se po Vašem mišljenju razvijala ideja feminizma na ovim prostorima na kojima živimo?
2. Koji su valovi hrvatskog, ranije jugoslavenskog feminizma koje Vi zamjećujete?
3. Zašto su se feminističke teme po Vašem mišljenju otvarale i zagovarale upravo tim putem?
4. Tko su po Vašem mišljenju danas i trenutno najrelevantnije feminističke organizacije, autorice i aktivistkinje i aktivisti?
5. Koje su zagovaračke teme i aktivnosti trenutno djelujućih feminističkih organizacija i aktivistkinja i aktivista? Jesu li urodile dobrim rezultatima?
6. Koji akteri (institucije, udruge, istaknute pojedinke i pojedinci) utječu na ostvarivanje i osnaženje rodne ravnopravnosti u Hrvatskoj?
7. Tko su, po Vašem mišljenju, protivnici rodne ravnopravnosti u Hrvatskoj i zašto napadaju i osporavaju ideju rodne jednakosti i ostvarivanja prava žena? Kako njihova djelovanja mobiliziraju feminističku scenu na djelovanje?

8. Komuniciraju li feminističke organizacije i aktivistkinje ideju rodne ravnopravnosti i priznanja prava žena uspješno? Čuje li ih i podržava šire društvo, tzv. društveni mainstream?

9. Postoji li išta što svojim pitanjima o suvremenom hrvatskom feminizmu nisam obuhvatila, a Vi biste voljeli nadopuniti, molim Vas da mi na to osvrnete pozornost!

2. Razvoj feminističke ideje i ideologije

2.1. Kako je tekla borba za političku, društvenu, socijalnu i ekonomska ravnopravnost žena i muškaraca?

„Feminizam je društveni pokret i svjetonazor koji se zalaže za unaprjeđenje položaja žena uklanjanjem spolne dominacije i diskriminacije (seksizma) i promicanjem rodne jednakosti u svim područjima života“ (Hrvatska enciklopedija 2001: 600). Ideja o razvoju ženskih prava vezana je uz povijesni razvoj građanskih i radnih prava. Prema Leburić, Kučer i Raić (2009), s obzirom na to da su žene bile aktivne sudionice raznih revolucija te promjena društvenih koncepata u 18. stoljeću, pokušavale su utemeljiti drugačiji položaj u društvu koji bi njihovu ulogu izjednačio s pravima koja su svojedobno imali samo muškarci. Zahtijevale su da im se omogući pravo glasa, jednako pravo na obrazovanje, prava koja su se odnosila na posjedovanje te nasljeđivanje, poštivanje i zaštitu zdravstvenih prava kao što su reproduktivno zdravlje, pravo žene na abortus, seksualna prava te isto tako priznavanje socijalnih prava na način da je žena ovlaštena te da ima jednaku mogućnost kao i muškarac u pogledu donošenja odluke o rastavi braka.

2.1.1 Prvi val feminizma

Ukidanje diskriminacije žena temeljni je zadatak feminizma koji se u prvome razvojnem razdoblju javlja u 18. stoljeću i traje do sedamdesetih godina 20. stoljeća (Mihaljević, 2016). Prvi pokreti žena u ostvarivanju svojih prava, te sami začeci današnjeg pojma feminizma kao pokreta u borbi za ostvarivanje i osnaživanje prava žena, javljaju se u Velikoj Britaniji i SAD-u te se šire u ostale zemlje svijeta. Spoznaju i diskurzivno polje feminizmu je u prvome valu pružila Mary Wollstonecraft objavom djela *Obrana ženskih prava* (1792) i dobila status začetnice modernoga feminizma (Mihaljević, 2016). Najveći poticaj prvom valu feminizma, prema Mihaljević (2016), dolazio je iz duha modernizma koji je proizvela Europa. Nadalje, bitnim se smatra razvoj industrijskog društva te sve veći razvoj znanosti i interes za nju koji su oslabili utjecaj koji je Crkva do tada imala u društvu. Potaknute djelovanjem Mary Wollstonecraft, u Engleskoj se pod vodstvom Emmeline Pankhurst javlja pokret za pravo glasa,

a pripadnice pokreta nazivale su se sufražetkinjama. Kao što i sama riječ kaže, sufražetkinje (eng. *suffrage* – izborni glas) su bile pripadnice pokreta za pravo žena na glasovanje, ali i za ravnopravnost spolova u punome pravnom smislu riječi (Mihaljević, 2016). Sufražetkinje su svoje podržavateljice i saveznice pronašle u temama udruženima u različite radničke i socijalne unije koje su zahtijevale bolje uvjete rada, jednake mogućnosti na poslu, pravo na obrazovanje, jednaku plaću za jednak rad, osmosatno radno vrijeme, te građanska i politička prava (Leburić i sur., 2009). Sufražetkinje su utrle put suvremenim ženama koje su se borile za svoju emancipaciju i ravnopravnost spolova. Iako su izborile veliku stvar, njihova borba ostaje nepoznanica većem broju ljudi i mnoga imena hrabrih aktivistica ostaju zakopana u povijesti čekajući da se netko prisjeti i njih i njihovog neustrašivog djelovanja vrijednog divljenja (Vidaković, 2011). Odjek prvog vala rezultirao je sve većim zapošljavanjem žena u tvornicama zbog nedostatka muške radne snage, što je bila posljedica ratnih zbivanja. Švedska je bila prva zemlja na svijetu koja je 1867. godine uvela ograničeno biračko pravo za žene koje se odnosilo samo na općinske izbore, dok je Novi Zeland 1893. uveo žensko pravo glasa, a 1919. aktivno biračko pravo (Mihaljević, 2016). Tek su poslije Prvoga svjetskog rata žene dobivale pravo glasa u mnogim državama. Francuskinje i Talijanke pravo glasa dobile su tek nakon Drugoga svjetskog rata, a zadnje su pravo glasa dobile žene u Švicarskoj 1971. godine (Mihaljević, 2016).

2.1.2. Drugi val feminizma

Iako su neka od svojih prava ostvarile “na papiru” kao rezultat prvog vala, ipak su žene u stvarnosti još uvijek bile podložne volji muškaraca te diskriminirane na različite načine. U poimanju ženstvenosti prevratničku ulogu u modnome svijetu odigrala je Coco Chanel, a kroz novi stil odijevanja, hlače i skraćenu kosu, Coco je ženama dala do tada isključivo muške atribute: samopouzdanje i neovisnost (Mihaljević, 2016). Važnu ulogu u pokretanju drugog vala feminizma odigrala je Simone de Beauvoir, objavivši svoju knjigu *Drugi spol* (1949). Bio je to uvod u drugi val feminizma, koji je bio posebno izražen sedamdesetih godina prošlog stoljeća, a koji je postavio pitanje odnosa spola i roda te patrijarhata kao političke kategorije (Leburić i sur. 2009). Njezina najpoznatija izjava „ženom se ne rađa, ženom se postaje“ izazvala je brojna i podijeljena mišljenja u društvu, prvenstveno iz razloga što se ta misao uvelike suprotstavila ukorijenjenom i tradicionalnom pogledu na ženu i muškarca, upravo zbog kritiziranja postavljenih standarda društva u kojem se žena i muškarac razvijaju tako što žena dobiva obilježja pasivnosti te ovisnosti o muškarcu, što ju stavlja u inferiorni položaj. Beauvoir naglašava kako je ona rođena u “muškom” svijetu u kojem se djevojčice odgajaju da budu

poslušne te podređene supružniku. Isto tako, Beauvoir 1949. navodi da je sudbina koju društvo tradicionalno nudi ženi – brak. Nadalje, ženu se definira obzirom na brak, bilo da je vjenčana, da je bila vjenčane, na njega se priprema ili pati što u njemu nije. Konzervativne su kritičarke i kritičari bez većih poteškoća osudili *Drugi spol* kao „rušilačku i bezosjećajnu“ knjigu, dok su je suptilniji kritičari smatrali „ne-kulturnom, spremnom žrtvovati svu privlačnost odnosa žena i muškaraca“. Čak je 1956. godine dospjela i na vatikanski popis zabranjenih knjiga, čime je stekla i jaki simbolički status jer je to ujedno i posljednja knjiga uopće uvrštena na taj popis (Čakardić, 2022).

Kroz drugi val žene su uspjele probleme vezane za odnose u braku i obitelji poput razvoda i nasilja pretvoriti u javni problem (Mihaljević, 2016). Mihaljević nadalje navodi kako su silovanje u braku, tjelesno zlostavljanje, psihološko zlostavljanje, vrijeđanje, ponižavanje i svi ostali oblici nasilja tek sedamdesetih i osamdesetih godina konačno i priznati kao takvi. Iako su drugim valom feminizma postignuti određeni ciljevi, i dalje je između feministkinja postojao određeni nesrazmjer u pogledu na njih. Erozivni kapacitet nekoherentnosti kulminira pojavom knjige crne feministkinje, Bell Hooks, *Zar ja nisam žena*. Tako Hooks u knjizi vrlo jasno upozorava kako unutar feminizma nema mjesta za identifikaciju žena druge boje kože (Mihaljević, 2016). Također, sam pokret feminizma u drugom valu potencirao je osvještavanje i ukazivanje na žene koje su drugačije seksualne orijentacije. Odnos feminizma i lezbijki, poznat kao „ružičasta napast“ (engl. *lavender menace*), bio je vrlo problematičan za vodeće feministkinje drugoga vala (Mihaljević, 2016). Isto tako, Mihaljević navodi kako je bitno napomenuti da je, unatoč postojanju poveznica unutar ova dva pokreta, odnos feminizma i lezbijki ostao na razini političke korektnosti.

2.1.3 Treći val feminizma

Treći val feminizma nastaje osamdesetih i devedesetih godina dvadesetoga stoljeća kao reakcija na ono što su feministkinje osamdesetih godina smatrale nedostatkom drugoga vala (Mihaljević, 2016), a riječ je prije svega o esencijalističkome pristupu ženi s kojom su se mogle identificirati većinom bjelkinje, heteroseksualne obrazovane žene pripadnice srednje klase. Feministički pokret prikazan je kao univerzalan, međutim s njim se nisu mogle poistovjetiti crne, kao ni sve bijele žene. Riječ je ponajviše o rasnoj diskriminaciji, ali isto tako i o problematici koja zadire u obrazovne i financijske mogućnosti žena. Kako navodi Mihaljević (2016), Treći val feminizma pod jakim utjecajem postmoderne usmjerava se na dekonstrukciju patrijarhalnoga i heteronormativnoga društva. Treći val feminizma pod očitim je utjecajem lingvistike i feminističke kritike jezika, te kao ključnu ulogu u lingvističkome pristupu

feminizmu ima američka feministkinja Judith Butler koja knjigom *Nevođe s rodom* (1990) dubinski mijenja smjer feminizma (Mihaljević, 2016). Kao predvodnica trećega vala, Butler rod smatra fluidnom i promjenjivom varijablom neovisnom od bioloških karakteristika osobe, a ističe kako tradicionalni feminizam pravi esencijalne greške u određivanju roda i spola kao prirodnih kategorija (Mihaljević, 2016). Treći val je ponajviše rezultirao promjenom poimanja roda i spola. Do tada proučavani isključivo kroz prizmu bioloških odrednica, ovaj val omogućio je razlikovanje istih obzirom na kulturo-sociološke aspekte iz kojih pojedinac potječe. Međutim, važno je naglasiti kako se feminizam trećega vala nije bavio ideološkim pitanjima, ne zato što je zauzimao određenu ideološku poziciju, već zato što se to pitanje otvorilo u samoj jezgri problema o identitetu (Mihaljević, 2016).

2.1.4. Četvrti val feminizma

Četvrti val feminizma pojavio se prije desetak godina na društvenim mrežama kao što su Facebook, Twitter, Instagram, Vimeo, YouTube, Tumblr itd., koji istovremeno predstavljaju poticaj, uzrok i medij širenja novog vala (Ograjšek Gorenjak, 2022). Na taj način je šira javnost dobila mogućnost izražavanja vlastitog mišljenja o pojedinoj temi, ali i time otvorila put za širenjem seksizma, šovinizma, homofobije itd. Seksistički sadržaji, komentari, slike ili objave niza osobnih svjedočanstava žena žrtava seksističkih napada ili čak rituala upućivali su da su se predstavnice trećeg vala požurile u optimističnim procjenama i svijet promatrale kroz ružičaste naočale (Ograjšek Gorenjak, 2022, prema Cochrane 2013). Osnovane su razne grupe podrške te inicijative putem društvenih mreža koje se zalažu za zaštitu njihovih prava. Time se otvara prostor prenošenja iskustva žrtava verbalnih i fizičkih seksističkih napada, kritizira seksizam u svim vrstama suvremenih medija i pop kulture, problematizira se pitanje silovanja, seksualnog nasilja, nasilja nad ženama, zalaže se za uvođenje seksualne edukacije u škole i senzibiliziranje za značenje pojma pristanka, otvoreno se govori o različitim aspektima ženskog tijela i zdravlja, seksualnosti, posramljivanju, homofobiji i transfobiji (Ograjšek Gorenjak, 2022). Nove tehnološke mogućnosti otvaraju prostor za brzo i lako širenje poruka među ogromnim brojem korisnika i korisnica te na velikim geografskim udaljenostima i time otvaraju potencijal izgradnje pokreta na globalnoj razini. Kako je četvrti val pokazao, feministička kritika društva nije iscrpljena, kao ni njegova konkretna povezanost sa ženskom i rodnom povijesti (Ograjšek Gorenjak, 2022). Iako su prva tri vala feminizma u konačnici rezultirala ostvarenjem željenih prava tadašnjih feministkinja, četvrti val feminizma još uvijek je u svom trajanju jer su se razvitkom i napretkom društva promijenile i potrebe te prava koja ženama

pripadaju. Tako možemo spomenuti teme poput zapošljavanja žena te konkurentnosti s drugim spolom za isto radno mjesto, očinski dopust i sl.

2.2. Povijesni pregled feminističke ideje u hrvatskom društvu

Organiziranje žena s ciljem promicanja ženskih prava u Hrvatskoj krajem 19. i početkom 20. stoljeća mogli bismo podijeliti na dvije faze, odvojene promjenom državnog okvira. Do raspada Austro-Ugarske pomalo uspavano žensko gibanje predvodile su učiteljice ili predstavnice društvene elite. Iako su u društvima koja su se osnivala prevladavale inicijative humanitarnog karaktera, možemo izdvojiti nekoliko njih koje su se usmjerila prvenstveno na obrazovne i ekonomske mogućnosti žena (Ograjšek Gorenjak, 2022). Ciljevi i argumentacija ženskog pokreta u Hrvatskoj mijenjali su se i varirali sukladno duhu i potrebama vremena. Autorica napominje da su na prijelazu stoljeća centralno pitanje pokreta zauzimala edukativna prava jer su obrazovne mogućnosti djevojaka bile vrlo ograničene nakon navršene četrnaeste godine. Kako su svom radu navode Leburic i sur. (2009), razvoj ženskih prava u Hrvatskoj se ne razlikuje previše od borbe za priznavanje ženskih prava u Americi i Europi. Tako su u Splitu žene već 1918. osnovale prvu organizaciju za promicanje prava žena – Žensku narodnu zadrugu na čelu sa Majom Čulić.

Tijekom 20. stoljeća rasprave polako skreću na položaj zaposlene žene, zakonske regulacije, a demokratski val koji je zapljusnuo zemlje nakon Prvog svjetskog rata aktualizirao je pitanje ženskog prava glasa (Ograjšek Gorenjak, 2022). U tom periodu važnu ulogu odigrale su brojne hrvatske spisateljice, a među njima se osobito istaknula Marija Jurić Zagorka sa svojom Neznanom junakinjom, kako navodi Ograjšek Gorenjak (2022), koja je u nastavcima izlazila u *Hrvatici*, a što se podudara s jednom od masovnijih demonstracija za žensko pravo glasa u Jugoslaviji. Isto tako, bitno je spomenuti serijal knjiga *Grička vještica* u kojem Zagorka progovara o tadašnjem pogledu na žene u kojem je društvo bez ikakvih osnova moglo optužiti bilo koga da se bavi „magijom“. Problematiku predstavlja kroz višeslojan prikaz života dvaju glavnih likova. Isto tako bitno je spomenuti njezin roman *Kći Lotrščaka* u kojem Zagorka prikazuje nesrazmjer moći između žene i muškarca te odnos patrijarhalnog društva u kojem je žena „stjerana u kut“ te joj je oduzeto pravo glasa. Kroz taj roman govori o nadmoći religije te njezinog utjecaja na položaj koji je svojevremeno imala žena, do te mjere da se mogla proglasiti „ludom“ i nesposobnom, dok bi muškarac bio prikazan kao nepogrješiva struktura moći.

Također, između dvaju svjetskih ratova postojao je građanski i radnički pokret za prava žena, kojem je bilo zajedničko zahtijevanje prava glasa za žene i priznavanje drugih građanskih

i političkih prava te su pravo glasa žene u Hrvatskoj konačno dobile po završetku Drugog svjetskog rata. Nakon stvaranja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, ženski se pokret dinamizirao, umrežavao s internacionalnim ženskim organizacijama, ali i podijelio u skladu s odnosom prema novom državnom okviru (Ograjšek Gorenjak, 2022). Budući da se Jugoslavija nije našla među brojnim zemljama koje su pod „općim pravom glasa“ podrazumijevale i žene, tijekom čitavog razdoblja organiziraju se referendumima, peticijama i demonstracijama. U razdoblju socijalizma sva prava koja su u tom razdoblju pripadala ženama pripisana su radničkoj borbi te komunističkom pokretu. U okviru tzv. institucionalnog ili državnog feminizma, koji je postojao u većini socijalističkih država, pa tako i u Hrvatskoj, promovirana je ideja ravnopravnosti žena i muškaraca u svim područjima političkoga, ekonomskoga, socijalnoga i kulturnog života (Leburić i sur., 2009). Iako nije postojalo nijedno ovlašteno tijelo na nivou države, mnogobrojne institucije i politike su zagovarale emancipaciju žena. Uveden je pravo na pobačaj 1978. godine. Isto tako, država u to vrijeme ulaže resurse koji su bili usmjereni na obrazovanje žena te zaštitu njihovog reproduktivnog zdravlja.

Prve feminističke, nevladine inicijative javljaju se u Hrvatskoj kasnih sedamdesetih, što je omogućilo da Hrvatska, iz perspektive civilnog društva, u proces demokratizacije uđe s definiranim rodnom perspektivom (Kesić, 2007). Shodno tome, kako autorica nadalje navodi, u Zagrebu je 1978. osnovana sekcija Žena i društvo u okviru Sociološkog društva Hrvatske koja je bila prva feministička grupa na području Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (Šinko, 2018). Prisutnost predstavnica sa Zapada spominje se na službenoj međunarodnoj konferenciji Žene i razvoj, organiziranoj 1977. na Bledu, i posebice na feminističkom okupljanju u Beogradu za vrijeme konferencije DRUG-ca žena: novi pristup ženskom pitanju sljedeće godine (Šinko, 2018). Feminizam u Jugoslaviji imao je dinamičan odnos prema političkim strukturama moći i vladajućoj ideologiji u zemlji. Iako započinje na prvim okupljanjima na državnim skupovima u čast Međunarodne godine žena, on je ubrzo postao platforma kritike položaja žena u Jugoslaviji, službenog odnosa prema „ženskom pitanju“ i isključivo marksističkog pristupa feminizmu (Ograjšek Gorenjak, 2022). Polovicom osamdesetih osnovana je Ženska grupa Trešnjevka, krajem osamdesetih prvi SOS telefon, a 1990. i prvo sklonište za žene žrtve obiteljskog nasilja. Te su inicijative bile regionalno povezane i prve su te vrste u jugoistočnoj Europi i u socijalističkim zemljama.

Tokom 90-tih, u vrijeme rata i tranzicije, ženske udruge u Hrvatskoj odigrale su važnu ulogu u razvoju civilnog društva (Kesić, 2007). Pravnom sukcesijom (1991) Hrvatska je postala stranka Konvencije o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena, a vlada je prvi put podnijela

izvještaj o stanju ženskih prava (1994) UN-ovoj Komisiji za status žena (Leburić i sur., 2009). Autorice bitnu godinu za razvoj ženskih prava smatraju 1995, kada predstavnice vladinih i nevladinih organizacija sudjeluju na IV. svjetskoj konferenciji žena u Pekingu. Nadalje navode kako je godinu dana poslije osnovano prvo Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske (1996), a dvije godine poslije donesena je Prva nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti spolova (1997-2001). Isto tako, u tom periodu Hrvatska je učinila puno toga po pitanju institucionalnog okvira za pomoć i podršku ženama. Sukladno tome, donesen je niz zakona koji su usklađeni sa europskim standardima te konvencijama o pravima žena. Upravo veliki dio promjena do kojih je došlo u društvu su bile rezultat potrebe usklađivanja sa pravom Europske unije, ali isto tako izrazitog aktivizma velikog broja ženskih organizacija. Unatoč tomu, s druge strane, izostao je razvoj sudske prakse, feminističke i rodne teorije koje bi dovele do stvarnih promjena u patrijarhalnom društvu.

Feminizam u Hrvatskoj razvijao se istovremeno kao autohton i uvezen koncept (Ograjšek Gorenjak, 2022). Iako poticaji za promišljanje o feminističkim idejama nesumnjivo dolaze izvana te možemo pratiti slične trendove hrvatskog i globalnog feminizma u svakom valu, one se realiziraju i prilagođavaju domaćim političkim i društvenim prilikama i potrebama te se ostvaruju u sprezi ili suprotnosti prema nacionalnim pokretima, društvenom uređenju, ratu, tranziciji ili europskim integracijama (Ograjšek Gorenjak, 2022).

2.3. Status žena u Hrvatskoj danas

Promjene do kojih je dolazilo u hrvatskom društvu od njezina osamostaljenja 1991. do danas odnosile su se na sve sfere života i prava žena. Počevši od zakonodavstva koje je uvelo nekolicinu novih dokumenata, propisa i zakona koje štite integritet te dostojanstvo koje pripada svakoj ženi, pa sve do pokretanja raznih inicijativa i osnivanja mnogobrojnih organizacija koje se zalažu za ženska prava. Tijekom devedesetih, u vrijeme rata i tranzicije te su organizacije odigrale važnu ulogu u promicanju prava žena, civilnog društva, te u oblikovanju, provedbi, praćenju i vrednovanju provedbe politike promicanja ravnopravnosti spolova (Leburić i sur., 2009). Kao što je prethodno spomenuto, pravnom sukcesijom (1991) Hrvatska je postala stranka Konvencije o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena. Vlada je prvi put podnijela izvještaj o stanju ženskih prava (1994) UN-ovoj Komisiji za status žena. Na zahtjev Komisije podnesen je izvještaj o stradanju žena u ratu (1995) (Leburić i sur., 2009). Nadalje autori navode kako je jedna od bitnih prekretnica u razvoju rodno osjetljivog zakonodavstva, uz prihvaćanje odredaba Pekinške deklaracije, Platforme za djelovanje i snažan aktivizam ženskih organizacija civilnog društva tijekom devedesetih, bilo i potpisivanje Sporazuma o stabilizaciji i

pridruživanju Hrvatske Europskoj uniji (2001), što je rezultiralo usklađivanjem hrvatske pravne stečevine s europskom pravnom stečevinom (*acquis communautaire*). Ističu da su u te zakone ugrađeni instituti europskog prava poput izravne i neizravne diskriminacije, spolnog uznemirivanja, tereta dokazivanja za tuženoga i rodno osjetljive (osviještene) politike. Zakon o ravnopravnosti spolova (ZRS) prvi put je izglasan u Saboru 2003. (Leburić i sur., 2009).

Postoje tri generacije politika rodne ravnopravnosti (1997-2000; 2001-2005; 2006-2010), a Hrvatska ima i tradiciju zagovaračkih ženskih grupa koje vrše pritisak u društvu i prema državi (Kesić, 2007). Ograjšek Gorenjak (2022) navodi kako su se unazad petnaestak godina pokrenule razne dinamične i aktivne feminističke *web* stranice poput *voxfeminae.net*, u kojem se otvara prostor izražavanju feminističke perspektive u umjetnosti, politici, povijesti itd., ili *muf.com*, koji je na nekoliko godina pružao zabavan i provokativan pristup svakodnevnici i pop-kulturi. Također tvrdi kako se javljaju pokreti na društvenim mrežama protiv različitih oblika nasilja nad ženama kao *#Prekinimosutnju* (*#EndtheSilence*), *#Spasime* i *#Pravdazadjevojce*. Također, poznata je stranica pod nazivom *Sve su to vještice* koja na sarkastičan način prikazuje položaj žene u društvu. Na društvenoj mreži Instagram poznat je profil *grofdarkula* koji na svom profilu na satiričan način iznosi stereotipe te predrasude o ženama, što u svojoj srži predstavlja feminizam za šire društvene mase. Isto tako na *Youtube* kanalu *Tampon zona* voditeljica Iva Parađanin razgovara na temu feminizma sa ženama različitih zanimanja, od glumica do antropologinja, a govori i o različitim problematikama s kojima se žene susreću na svakodnevnom nivou.

Sve veća dostupnost društvenih mreža te mogućnost kreiranja vlastitog sadržaja utjecala je na sve veću mogućnost izražavanja vlastitih stavova po pitanju određene teme, pa tako i kad je riječ o feminizmu. U ovom trenutku, u društvu je izražena polemika oko filma *Barbie* koji na svoj način progovara o stereotipima koji se odnose na žene kao što su primjerice „postojanje žene bez celulita“, pa sve do odlaska na ginekološki pregled. Ovaj film zorno prikazuje problematiku koju je sa sobom nametnuo fenomen *Barbie* igračke – kako se djevojčice od malena igraju s njom, a u toj igri Ken ima sporednu ulogu, dok u stvarnom životu odrastaju u patrijarhalnom društvu u kojem je djevojkama i ženama na neki način sugerirana i nametnuta ideja da se moraju udati kako bi zadovoljile društvenu normu. O toj smo problematici već ranije govorili u okviru ovog rada kroz ideje koje je u društvu predstavila Simone de Beauvoir.

Ograjšek Gorenjak (2022) navodi kako se u današnjem društvu osnivaju nove struje (kao što je organizacija U ime obitelji) koje se okreću tradicionalnim gledištima na brak te na

taj način odgovaraju na pitanja koja je nekim dijelom pokrenuo sam feminizam, a to su pitanja koja zalaze u sferu prava na pobačaj, seksualnu orijentaciju, pravo studentica, obiteljsko nasilje i sl. To su pokreti koje je izazvala feministička inicijativa u obliku odgovora dijametralno suprotnih stavova kao što je primjerice „Hod za život” koji u prvom planu zagovara „pravo djeteta na život” te pobačaj ne stavlja kao opciju, odnosno briše mogućnost odabira pa čak ni kad je u pitanju silovanje. Stoga možemo vidjeti kako u društvu postoji polarizirajuća ideja o tome što feminizam (ni)je u odnosu na tradicionalna uvjerenja te ideološke pravce koje zagovara.

3. Rezultati provedenog istraživanja s aktualnim hrvatskim feministkinjama

Provedbom tri intervjua s aktualnim hrvatskim feministkinjama došli smo do sljedećih spoznaja. Prema gledištu Nine Čolović, „feminizam zahvaća cijeli spektar teškoća u kretanju ekonomskim i društvenim okolnostima generiranim rodom i strukturama čijim je on dijelom (kapitalističke, nacionalne države). Kapitalizam ovisi o ženskom radu, o tome da netko skuha, opere, opegla, brinući o postojećoj radnoj snazi, onoj budućoj (djeci) i onoj koja izlazi s tržišta rada (starijima i nemoćnima). Stoga je emancipacija žena nužno povezana uz radikalnu promjenu struktura koje proizvode uvjete njihova života. Feminizam zagovara kolektivizaciju kućanskoga i skrbničkog rada, da to postane pitanje cjelokupnog društva, a ne teret koji će se sručiti na žene ili svesti na individualne dogovore među pojedincima. Isto tako, dostupnost zdravstvene skrbi, prilagođene potrebama svih onih kojima je potrebna (pristup abortusu i sigurnom porodu, ginekološkoj skrbi, endokrinološkoj i kirurškoj skrbi za trans i rodno raznolike osobe, zdravstvenu skrb prilagođenu ljudima u pokretu (migrantkinjama i izbjeglicama), adekvatne stambene i infrastrukturne uvjete... i niz drugih pitanja, duboko utkanih u antikapitalističku kritiku”.

Sama ideja o razvitku feminizma, prema mišljenju Snježane Pavić, razvijala se i prije Drugog svjetskog rata. Pavić navodi: “prije Drugog svjetskog rata emancipacija žena bila je dio programa Komunističke partije: nisu ih zanimale posebno žene, nego su prava žena sagledavana kao dio ukupnih prava ljudi i građana. Nakon Drugog svjetskog rata, u kojem su žene sudjelovale i u oružanoj borbi, žene su dobile pravo glasa, pravo na razvod i vlastitu imovinu, uz obavezno osnovno školovanje. S jedne strane to je značilo značajnu emancipaciju jer žena izlazi iz kuće i dobiva vlastiti novac, no kako stari patrijarhalni odnosi ostaju nepromijenjeni, žene su dodatno opterećene neplaćenim i plaćenim poslom.” Sagledavajući sam pokret feminizma te njegov razvoj u Hrvatskoj, Pavić navodi: “feministički pokret u Hrvatskoj i Jugoslaviji oživljava sedamdesetih, paralelno uz drugi val feminizma na Zapadu: ključna je

točka konferencija u Beogradu Drug(ca) žena 1978. U Zagrebu u okviru Sociološkog društva Hrvatske tada djeluje sekcija Žena i društvo koja organizira važne i masovno posjećene tribine, istaknute feministkinje poput Slavenke Drakulić i Rade Iveković dobivaju znatan prostor u medijima; krajem 80-tih otvaraju se prve sigurne kuće i SOS telefoni za žene žrtve nasilja prvo u Ljubljani, pa u Zagrebu. Ne računajući aktivizam usmjeren rješavanju praktičnih problema žena (SOS telefon i sigurne kuće), feminizam 70-ih i 80-ih uvelike je bio rezerviran za intelektualnu građansku elitu. Jako je doprinio ženskom osvajanju javne sfere”.

S druge strane Čolović tvrdi: “ne bih nužno feminizam koncipirala u valove, s obzirom na to da ta kategorizacija zamagljuje razlike između političkih i ekonomskih konteksta, između pojedinih država i krajeva svijeta te povijesti u kojima nastaje lokalno organiziranje. Naime, podjela na valove protječe iz jedne specifične feminističke paradigme, liberalnoga feminizma, za koju je rod zaseban fenomen koji je moguće razmatrati onda u interakciji s drugim opresijama, poput etniciteta ili rase. Liberalni feminizam pretpostavlja svijet koji je dobro posložen i u kojem predstoji samo postići ravnopravnost među muškarcima i ženama. Socijalistički feminizam (koji postiže svoje specifične oblike u jugoslavenskom kontekstu), kao i druge artikulacije marksističkog feminizma, razmatraju rod kao funkcionalni dio ekonomskog i društvenog uređenja (na isti način prilazeći i etnicitetu i rasi). Marksistički feminizam prepoznaje da nije stvar toga da budemo ravnopravni u bijedi i oskudici, nego da treba zahvatiti dublje i zahtijevati društvene odnose u kojima će se oslobođenje od zahtjeva i ograničenja roda moći dogoditi. Feminizam (kao ni historija u cjelini) nema linearnu putanju, gdje se događaji nadograđuju jedan na drugi, zatvarajući pojedine teme i prelazeći na druge, nego s obzirom na to da borba nikada nije dobivena, samo bitke, tjera da se vraćamo konstantno i na teme koje se doimaju razumljivima i završenima”. Jedna od ispitanica ističe da je ono što svakako jeste najvidljivije u društvu u kojem smo danas jeste parcijalna emancipacija, odnosno pravo na glasanje i na rad.

Kada govorimo o danas i trenutno najrelevantnijim feminističkim organizacijama, autoricama, aktivistkinjama i aktivistima, Pavić smatra: “uz ogradu da je riječ o osobnom mišljenju, istaknula bih na prvom mjestu Centar za ženske studije u Zagrebu jer je to već godinama mjesto edukacije, izdavaštva, okupljanja i aktivizma, no uskoro dobivamo i Rodne studije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, nakon Ženskih studija pri Sveučilištu u Rijeci. Od udruga koje se bave pomoći ženama žrtvama nasilja, među najistaknutijima su Ženska soba, Autonomna ženska kuća Zagreb, Centar za žene žrtve rata Rosa, plus niz organizacija okupljenih u Žensku mrežu Hrvatske. Neformalna grupa Faktiv godinama uspješno organizira

noćni marš za 8. mart, zanimljivo mi je djelovanje riječke udruge PaRiter, koja se među ostalim bori protiv menstrualnog siromaštva. Jelena Veljača iz inicijative #Spasime jako je važna za popularizaciju feminizma i ženskih zahtjeva, svojim pisanjem i javnim istupima, koji jako polariziraju, uspjela je nametnuti javnosti niz tema koje dotad nisu bile prisutne”. Nadalje, jedna od ispitanica smatra kako u kontekstu organizacija svakako treba spomenuti Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje – CESI, SOS Rijeka – centar za nenasilje i ljudska prava, Udrugu za ljudska prava i građansku participaciju PaRiter, Roditelje u akciji – RODA, U dobroj vjeri, Domine – ali i niz neformalnih kolektiva koji se aktiviraju u gradovima širom zemlje, od Osijeka i Varaždina, do Pule i Splita. S druge strane, Čolović navodi da ona ne bi postavljala težište na pojedince/-ke ili konkretne organizacije: „Mislim da je svaki napor potreban i svaki angažman na stvaranju pravednijeg društva vrijedan, od teksta koji nastoji nešto promisliti do držanja transparenta na nekom prosvjedu. Feministička borba je borba svih nas i svačiji doprinos može nešto pomaknuti, koliko god se činio malim u nekom trenutku”.

Što se tiče tema današnjeg društva vezanih uz polje feminizma, Čolović navodi: „teme se značajnije ne mijenjaju – nego samo načini na koje razgovaramo o njima, odnosno naše razumijevanje pojedinih problema, kao i historijske i ekonomske okolnosti u kojima su te teme oblikovane“. Pavić ističe “dovođenjem tisuća ljudi na ulice, inicijativa #Spasime dobila je stanoviti politički utjecaj, pa su zajedno s dugogodišnjim aktivistkinjama sudjelovanje u radu na izmjenama više zakona vezanih uz suzbijanje nasilja nad ženama. Osim toga, nakon skoro tri desetljeća od prvog pokušaja, na Filozofskom fakultetu u Zagrebu skupina profesorica, feministički osviještenih intelektualki, uspjela se izboriti za osnivanje Rodnih studija”. Jedna od ispitanica tvrdi da, ako je bazna vrijednost nula, onda su feminističke zagovaračke aktivnosti apsolutno pridonijele razvoju kako zakonodavstva, tako i društva u cjelini.

Kada govorimo o aktualnim akterima koji utječu na ostvarivanje i osnaženje rodne ravnopravnosti u Hrvatskoj, Pavić ističe bitnost „dugogodišnje aktivistkinje udruge B.a.b.e. Sanje Sarnavke. Danas je – osim kao prepoznatljiva javna osoba koja zagovara ženska prava – aktivna i kroz udugu i fond Solidarna, uključenu u niz bitnih inicijativa. Puno je važnih žena koje guraju naprijed svojom energijom, od Marine Škrabalo iz Solidarne do Ankice Čakardić ili Branke Galić na Filozofskom fakultetu u Zagrebu”. Jedna od sudionica u ovom intervjuu navodi „svi oni i one koji prepoznaju rodno utemeljeno nasilje, diskriminaciju, seksizam su oni koji utječu na ostvarenje i osnaženje rodne ravnopravnosti u Hrvatskoj: od osoba koje drže političke funkcije do onih koji objavljuju sadržaj na društvenim mrežama na temu rodne ravnopravnosti, roditelja i nastavnica koje ne perpetuiraju stereotipe itd”.

Što se tiče negativnog utjecaja u procesu zagovaračkih tema feminizma, ispitanica tvrdi: „napomenula bih kako je bitan problem stagnacije ženskih prava u određenim sferama i nedodirljivost državnih i sudbenih djelatnika i djelatnica koji i koje vrlo nedvosmisleno odbijaju prihvatiti nova znanja i prakse, a koje bi novo znanje apsolutno doprinijelo npr. suvislijim kaznama za rodno utemeljeno nasilje. Nadalje, problem je i zastarjeli obrazovni sustav koji kontinuirano implementira stereotipe u nastavne materijale te izostanak znanstveno utemeljene seksualne edukacije.” Nastavno, Pavić tvrdi: “negativno utječu Crkva i niz malih ultra konzervativnih para-crkvenih organizacija”.

Kad je riječ o feminizmu i stavljanju negativne konotacije na njegov suštinski cilj, Čolović ističe: „slobode žena ugrožavaju uglavnom konzervativne i desno orijentirane grupe koje pokušavaju dokinuti stečena prava. Nažalost, u zadnjih desetak godina predstavljaju prijetnju stečenim slobodama, kao što je pravo na abortus”. Isto tako, Pavić je mišljenja: „protivnici su ultrakonzervativne strukture, koje se koriste autoritetom katoličke Crkve. Riječ je o nizu manjih skupina, poput Vigilarea ili „Hoda za život“ – riječ je o desetak i više manjih organizacija, koje su sve imaju svoje uzore, a često i financijere, u američkoj ultrakonzervativnoj desnici”. Jedna od sudionica našeg intervjua napominje: „do problema dolazi što je kontinuitet osiguran napadima na prava, što je i uzrok stagnacije i/ili izuzetno sporog napretka. Naprosto se radi točkastih intervencija izgubi cilj iz vidnog polja i kontinuirano smo u obrani, rjeđe u nametanju diskursa.”

Ako je riječ o širenju ideje feminizma ka široj javnosti tzv. *društvenom mainstreamu* Čolović govori: „postoji značajan trud prema tome da se feminističke ideje prenesu što većem broju ljudi i da se aktivistički prostori otvore angažmanu svih onih koji bi htjeli doprinijeti. Najčešće se to odvija kroz tekstove objavljene u raznim oblicima – od novina i internetskih portala do društvenih mreža i YT-a, javna predavanja u kojima se na što konkretnijim primjerima nastoji ukazati na različite probleme o kojima valja razmišljati i oko kojih se nastojimo mobilizirati, edukacije i rad s ljudima na terenu, svakodnevnu komunikaciju, a onda i kroz akcije, proteste i aktivističke kolektive koji izlaze na ulice”, dok Pavić ističe: „današnju situaciju vidim kao znatni napredak u odnosu na 90-te, ali još nismo dosegli snagu javnog utjecaja iz 80-tih kad su istaknute feministkinje bile punopravni dio mainstream javnosti, stalno pozivane u najprestižnije emisije, s nizom feminističkih tekstova i kolumni u vodećim medijima. No ono što imamo danas, a nismo imali prije, je niz istaknutih žena u svim znanstvenim i stručnim područjima, s puno više samopouzdanja nego ranije. Također imamo i

društvene mreže koje su omogućile povezivanje žena i razmjenu iskustava na način koji bi ranije bio nemoguć.”

4. Zaključak

Zaključno, na temelju konzultirane literature te provedenih intervjua, možemo uvidjeti kako ideja feminizma počiva na borbi za ženska prava i izjednačavanje prava žena s pravima muškaraca. Stoljećima unatrag pasivna te promatrana isključivo pod prizmom stroja namijenjenom rađanju djece te usluge skrbi za članice i članove obitelji, žena i feministička ideja svoj procvat doživljava tek kroz 20. stoljeće. Po završetku Drugog svjetskog rata, nakon što su dobile pravo glasa, žene kreću zagovarati priznanje drugih prava te poboljšanje šansi žena u svim sferama društva: npr. u obitelji, na tržištu rada, na upravljačkim pozicijama, na pravu da autonomno odlučuju o rađanju djece. Kako su se po Europi širile zagovaračke struje koje su se odnosile na uključivanje žena u razne sfere života, iste su se raširile bivšom državom, a nastavile su živjeti u samostalnoj Republici Hrvatskoj, premda se u društvu suverene Hrvatske pojavljuju mnoge retrogradne inicijative koje pronose ideju sužavanja ili ukidanja prava žena (osobito na slobodno raspolaganje svojim tijelom) i ideje retradicionalizacije rodni uloga.

Veliku zaslugu u osnaženju i širenju feminističkog pokreta imale su aktivistkinje koje su svojim djelovanjem utjecale na razvoj normi međunarodnog prava žena. To je kapilarno utjecalo na poboljšanje položaja i prava žena diljem svijeta jer su se temeljem međunarodnih standarda mijenjale i domaće zakonske norme i prakse. Razgovarajući o današnjem vremenu, možemo uvidjeti kako mediji te društvene mreže imaju moć formiranja mišljenja i prenošenja ideja zbog svoje lake dostupnosti široj masi ljudi, te doprinose širenju tradicionalnih vrijednosti, osobito među mladima.

Iako moje tri sugovornice u srži zagovaraju isti cilj, one navode različite poglede na sam tijek razvoja feminizma kao društvenog pokreta na prostorima današnje Republike Hrvatske. Možemo uvidjeti kako se protekom vremena koncept feminizma širio na razne aspekte života žena te je posljedično doživio podjelu s obzirom na polje života koje zagovara u svojoj ideji. Isto tako, razne organizacije te inicijative svojim djelovanjem utječu na poimanje položaja žene danas. Iako su žene u boljoj poziciji, i dalje postoji određena problematika na koju hrvatsko društvo rado “žmiri“. Najbolje ćemo to prikazati kroz primjer obiteljskog nasilja u kojem dio žena i dalje smatra da su zaslužile nasilničko ponašanje „jačeg“ spola.

Uzimajući u obzir činjenicu da značajna većina stanovništva izjavljuje pripadnost katoličkoj vjeroispovijesti u Hrvatskoj, možemo zaključiti da i Crkva igra značajnu ulogu u retradicionalizaciji vrijednosti i slabljenu doseg feminističke borbe. Tu možemo navesti primjer kontrapokreta pod nazivom „Hod za život“, koji u svom suštinskom cilju ima ideju odvratiti žene od pobačaja i od donositelja odluka zahtijeva zabranu pobačaja, govori kako u Hrvatskoj postoji baza ljudi koji podupiru tradicionalne vrijednosti i ne smatraju da reproduktivna prava i pravo na slobodu izbora rađanja treba priznati kao ljudska prava žena.

Nakon provedenih razgovora sa suvremenim hrvatskim feminističkim aktivistkinjama držim da su aktivistkinje iz prošlosti i sadašnjosti izvojevale mnogobrojne borbe za ravnopravnost i jednakost žena i muškaraca i omogućile da mi danas možemo uživati slobodu koju imamo.

5. Literatura

1. Čakardić, A. (2022) *Hoće li filozofkinja uspjeti misliti?*, Sv. 3 (str. 461–475). doi: 10.21464/fi42303
2. de Beauvoir, S. (1949) *Drugi spol*, str. 439-521, Naklada Ljevak, 2016.
3. *feminizam*, Hrvatska enciklopedija (2001), Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb.
4. Kesić, V. (2007) *Feminizam i država*. Zagreb: CESI.
5. Leburčić A., Kučer M., Raić N. (2009) *ŽENE: društvene uloge i statusi*, socio-pravno istraživanje.
6. Mihaljević D. (2016) „Feminizam- što je ostvario?“, u: *Mostariensia*, 20 (2016) 1-2, str. 149-169.
7. Ograjšek Gorenjak I. (2022) „Ženska povijest na valovima feminizma“, u: *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, Vol. 54, br. 1, Zagreb. DOI:10.17234/RadoviZHP.54.6
8. Šinko, M. (2018) „Nastanak i formativno razdoblje feminističkog pokreta u Sloveniji i Hrvatskoj“, u: *Profil društvenog pokreta*, br. 33-34. (ožujak – lipanj), str. 44-49.
9. Vidaković D. (2011) „Sufražetkinje i pokret za ženska prava“, u: *Essehist: časopis studenata povijesti i drugih društveno-humanističkih znanosti*, 3(3), str. 68-72.